

การกดไลค์และกดแชร์ข้อมูลเท็จและบิดเบือน: ข้อพิจารณาตามหลัก
เบญจศีลขอมุสาวาท

Liking and Sharing False or Distorted Information: A Consideration of the
Five Precepts on Abstaining from Lying (Musāvāda)

อำนาจ ยอดทอง

Amnat Yodthong

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University, Thailand

E-mail: amchinjang@gmail.com

Received June 20, 2025; Revised August 9, 2025; Accepted September 15, 2025

บทคัดย่อ

การแพร่หลายของข้อมูลเท็จและบิดเบือนในสังคมออนไลน์ นำมาสู่ประเด็นปัญหาเชิงศีลธรรมว่า การกดไลค์และแชร์ข้อมูลดังกล่าวเข้าข่ายการละเมิดเบญจศีลข้อ 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาทหรือไม่ การวิจัยเชิงเอกสารนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาหลักมุสาวาท 2. สังเคราะห์พฤติกรรมการเผยแพร่ข้อมูลเท็จกับการกระทำมุสาวาท และ 3. วิเคราะห์การกดไลค์และแชร์ข้อมูลเท็จ ภายใต้กรอบของศีลข้อ 4 โดยอาศัยข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า มุสาวาทา เวรมณี หมายถึง เจตนาในการงดเว้นจากการสื่อสารเท็จ ที่มุ่งบิดเบือนความจริงผ่านทางกาย วาจา และสิ่งที่เกี่ยวข้องกับกายและวาจา ไม่ว่าจะกระทำด้วยตนเองรวมทั้งสั่งหรือชักชวนให้คนอื่นกระทำก็ตาม ส่วนพฤติกรรมการสร้าง ส่งต่อ (แชร์) และแสดงความเห็นชอบ (ไลค์) ข้อมูลเท็จในสังคมออนไลน์สามารถสังเคราะห์เข้ากับการกระทำ “มุสาโดยตรง” ประเภท “ปดหรือเท็จ” อย่างไรก็ตาม การกระทำดังกล่าวจะถือเป็นการละเมิดศีลโดยสมบูรณ์ (ศีลขาด) ก็ต่อเมื่อมีเจตนาหลอกลวงเป็นที่ตั้ง ซึ่งต้องมียุติกรรมประกอบครบ 4 ประการ คือ 1) เนื้อหาเป็นเท็จ 2) มีเจตนาบิดเบือน 3) มีความพยายามในการสื่อสาร และ 4) ผู้อื่นรับรู้และเข้าใจสารนั้น หากขาดเจตนา แม้มีการกระทำเกิดขึ้น ก็ไม่ถือว่าเป็นการละเมิดศีล แต่ถ้ามีเจตนา แม้ขาดองค์ประกอบอื่น ๆ ถึงศีลไม่ขาด แต่ทำให้ศีลต่างพร้อยหรือเป็นบาปได้

ดังนั้น ผลการศึกษาจึงตอกย้ำถึงความสำคัญของการมีสติและวิจารณญาณในการตรวจสอบข้อมูลก่อนเผยแพร่ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการธำรงรักษาศีลและคุณธรรมของผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท

คำสำคัญ: การกดไลค์; การกดแชร์; ข้อมูลเท็จและบิดเบือน; เบญจศีลข้อ 4; มุสาวาท

Abstract

The proliferation of false and distorted information in online society raises the ethical issue of whether “liking” and “sharing” such information constitutes a violation of the Fourth Precept (Musāvāda) in Theravāda Buddhism. This documentary research aimed to study the principle of Musāvāda, synthesize the behavior of disseminating false information with the act of Musāvāda, and analyze the liking and sharing of false information within the framework of the Fourth Precept, using data from the Tipiṭakas, Commentaries, and related research.

The research finding indicated that Musāvādā Veramaṇī refers to the intention to refrain from false communication that aims to distort the truth through body, speech, and actions related to body and speech, whether done personally or by instructing or encouraging others to do so. The behavior of creating, sharing, and liking false information on social media can be synthesized with the act of “direct false speech” (Musā) of the type “lie or falsehoods.” However, such actions will be considered a complete violation of the precept only when there is an intention to deceive, which must include four elements: (1) the content is false, (2) there is an intention to distort, (3) there is an attempt to communicate, and (4) others perceive and understand that information. If there is no intention, even if the act occurs, it is not considered a violation of the precept. However, if there is intention, even if other elements are missing, the precept is not broken, but it can tarnish it or be sinful (Pāpa).

Therefore, this study emphasized the importance of mindfulness and discernment in verifying information prior to dissemination, which is a crucial mechanism for maintaining the precepts and virtue of social media users according to Theravāda Buddhist principles.

Keywords: Like; Share; False and Distorted Information; Fourth Precept; Musāvāda

บทนำ

เบญจศีลเป็นหลักธรรมที่มีอยู่ก่อนสมัยพุทธกาล ซึ่งพระพุทธองค์ทรงนำมาบัญญัติเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2552) สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2564) เรียกว่า “ธรรมจริยาเบื้องต้น” ส่วน วคิน อินทสระ (2549) เรียกว่า “จริยธรรมขั้นพื้นฐาน” ศีล 5 จึงถือเป็นข้อกำหนดขั้นต่ำสุดในสังคม (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2562) และจัดเป็นศีลธรรมที่สำคัญที่สุดสำหรับฆราวาสชาวพุทธ (HandWiki, 2022) พระไตรปิฎก สังคหิสูตร มีสิกขาบท 5 ประการ ได้แก่ เจตนางดเว้นจาก 1) การฆ่าสัตว์ 2) การลักทรัพย์ 3) การประพฤติดิฉิตในกาม 4) การพูดเท็จ และ 5) การเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัย (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การประพฤติดิฉิต 5 ถือว่าเป็นการละเมิดศีลธรรมและความสงบสุขในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งศีลข้อที่ 4 มุสาวาท ในขณะที่นักจิตวิทยาชื่อ ริชาร์ด ไวส์แมน (Richard Wiseman) สนับสนุนว่า “ประชากร 1 ใน 3 พูดโกหกอยู่ทุกวัน” (BBC NEWS ไทย, 2019) ทำให้การไม่พูดเท็จจัดเป็นจริยธรรมสำคัญรองจากศีลข้อแรก คัมภีร์ชาดกฝ่ายเถรวาทระบุว่า พระโพธิสัตว์อาจละเมิดศีลข้ออื่นได้ ยกเว้นข้อ 4 (Harvey, 2000) ดังนั้น ปิน มุกกันต์ (2536) จึงสรุปว่าศีลข้อนี้รักษายากที่สุดและคนมักทำผิดงายมากที่สุด

โดยทั่วไป มุสาวาทมักถูกเข้าใจว่าเป็นเพียงการกล่าวเท็จ ทว่าในยุคดิจิทัล พฤติกรรมที่อาจละเมิดศีลข้อนี้มีความซับซ้อนขึ้น เนื่องจากใคร ๆ ก็สามารถเป็นทั้งผู้ผลิต และเผยแพร่ข้อมูลผ่านสื่อออนไลน์ เช่น เว็บไซต์ บล็อก และยูทูบ ก่อให้เกิดความคลุมเครือระหว่าง “ข่าวจริง” กับ “ข่าวปลอม” ซึ่ง คณะกรรมาธิการยุโรป นิยามว่าเป็นข้อมูลบิดเบือนหรือโฆษณาชวนเชื่อที่มีเจตนาโจมตีบุคคล กลุ่มหรือองค์กร รวมถึงการเสียดสีที่แฝงข้อมูลผิดพลาด (เฉลิมชัย ก๊กเกียรติกุล และ ธีรณนทน์ ฐานไพบุลย์, 2561) จากรายงานของ ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม ระบุว่า ระหว่างเดือนตุลาคม 2563 ถึงมิถุนายน 2564 มีผู้โพสต์ข่าวปลอมจำนวน 587,039 คน และผู้แชร์ถึง 20,294,635 คน (อายุ 18–34 ปี) (สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล, ม.ป.ป.) สถานการณ์นี้ชี้ให้เห็นว่าข่าวปลอมกำลังแพร่กระจายในวงกว้าง นำไปสู่ข้อพิจารณาทางศีลธรรมว่า ศีลข้อที่ 4 นี้ครอบคลุมถึงประเด็นเกี่ยวกับข่าวปลอมเหล่านี้ด้วยหรือไม่ อย่างไร ขณะที่กฎหมายไทยมีความชัดเจนในความผิดประเภทนี้ ได้แก่ 1) การนำเข้าข้อมูลเท็จหรือบิดเบือน 2) การเผยแพร่หรือส่งต่อข้อมูลเท็จ ซึ่งทั้ง 2 นี้เข้าข่ายความผิด พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ มีโทษทั้งจำและปรับ และ 3) การร่วมแชร์ ร่วมด่า และแสดงความเห็นหยาบคาย ผิดกฎหมายอาญา ฐานหมิ่นประมาท (ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม ประเทศไทย, 2022) แสดงว่า กรอบกฎหมายดังกล่าวสะท้อนถึงความทับซ้อนระหว่างพฤติกรรมบนสื่อดิจิทัลกับหลักศีลธรรมทางพุทธศาสนา

งานวิจัยนี้ จึงมุ่งพิจารณาว่าการกดไลค์หรือแชร์ข้อมูลเท็จและบิดเบือนถือเป็นการละเมิดศีลข้อ 4 (มุสาวาท) หรือไม่ และศีลข้อนี้ครอบคลุมถึงพฤติกรรมดังกล่าวหรือไม่ อย่างไร เพื่อทำความเข้าใจหลักการและขอบเขตความหมายให้ชัดเจน สำหรับประยุกต์ใช้กับประเด็นสมัยใหม่เหล่านี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักเบญจศีลข้อ 4 มุสาวาทา เวมณี ตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อสังเคราะห์การทำข้อมูลเท็จหรือบิดเบือนในสื่อสังคมออนไลน์ปัจจุบัน กับการกระทำมุสาวาทาในเบญจศีลข้อ 4
3. เพื่อวิเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับการกดไลค์ และกดแชร์ ข้อมูลเท็จและบิดเบือนตามหลักเบญจศีลข้อ 4 ตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท

การทบทวนวรรณกรรม

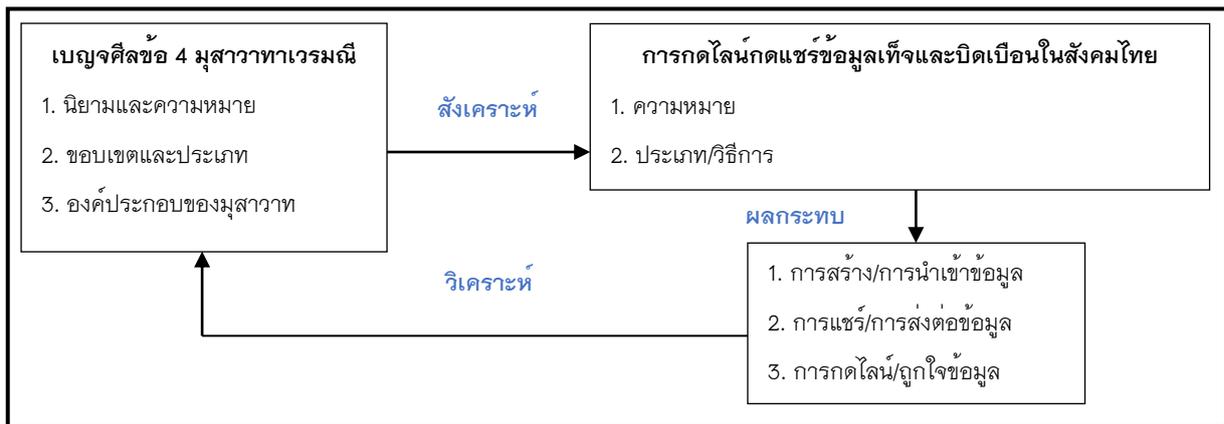
สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2565ก, 2565ข) อธิบายว่า ศีลข้อ 4 แห่งเบญจศีล มีบทบัญญัติว่า “มุสาวาทา เวมณี” คือ เจตนาถวณจากการกล่าวเท็จ รวมถึงการถวณจากคำพูดลวงหลอก ซึ่งปรากฏในศีล 8 ศีล 10 และกุตถกรรมบถ 10 พระพรหมวชิโรดม (สุทัต ป.ธ.9) (2567) อธิบายว่า “มุสาวาทา” มาจาก “มุสา” คือ สิ่งที่ไม่จริง และ “วาตะ” คือ คำพูด รวมกันหมายถึงเจตนาที่กล่าวสิ่งไม่จริงให้ผู้อื่นเข้าใจผิด ในบริบทสังคมไทย พระครูศรีปริชากร (เลื่อน บุญยงค์) (2562) ศึกษาพบว่า การสื่อสารออนไลน์ละเมิดศีลข้อนี้ผ่านวิถีทุจริต ได้แก่ คำเท็จ คำส่อเสียด คำหยาบ และ คำเพ้อเจ้อ ซึ่งล้วนส่งผลให้เกิด “Hate speech” หรือถ้อยคำที่สร้างความเกลียดชังในสังคม

คำว่า “ข่าวลวง” “ข่าวเท็จ” หรือ “ข่าวปลอม” คณะกรรมาธิการยุโรป (European Commission) ให้นิยามไว้ 2 แบบ คือ แบบแคบ คือ ข่าวที่สร้างโดยสำนักข่าว นักการเมือง หรือแพลตฟอร์มต่าง ๆ และ แบบกว้าง คือ ข้อมูลบิดเบือนที่มุ่งโจมตีบุคคลหรือองค์กร รวมถึงข้อมูลเชิงลบ โฆษณาชวนเชื่อ และข่าวเสียดสีที่เป็นเท็จ (เฉลิมชัย กักเกียรติกุล และ ธัญญนันทนัฐ ด่านไพบูลย์, 2561) ในทางกฎหมาย การเผยแพร่ข่าวปลอมอาจเข้าข่ายความผิดทางอาญารฐานหมิ่นประมาท และความผิดทางแพ่งหมวดละเมิด รวมถึงความผิดตาม พ.ร.บ.ว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 (สิริปรกรณ์ ใจแก้ว, 2566) ส่วนการศึกษาหลักเบญจศีลข้อ 4 มุสาวาทากับข่าวปลอมในสังคมไทย พระมหาสาทร บุญชุษะ และคณะ (2564) ชี้ว่า ข่าวปลอมสร้างความบิดเบือนและความขัดแย้งในสังคม โดยสามารถประยุกต์ใช้หลักกาลามสูตร โอวาทปาฏิโมกข์ โยนิโสมนสิการ และมุสาวาทา เพื่อกลั่นกรองข่าวสาร และจัดตั้งศูนย์พระสงฆ์นักสื่อสารเพื่อสันติเป็นกลไกขับเคลื่อน นอกจากนี้

ดังนั้น แม้จะมีงานวิจัยที่ศึกษาศีลข้อ 4 (มุสาวาทา) อยู่บ้าง แต่มักมุ่งเน้นเพียงการประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหา หรืออธิบายเชิงนิยามและองค์ประกอบในระดับทั่วไป โดยขาดการวิเคราะห์เชิงลึกจากคัมภีร์ ขณะเดียวกัน การศึกษาการสื่อสารยุคออนไลน์ก็ยังคงจำกัดอยู่ที่การวิเคราะห์ข่าวปลอมโดยทั่วไปโดยมิได้เจาะจงพฤติกรรมเฉพาะ เช่น การกดไลค์หรือแชร์ข้อมูลเท็จ ซึ่งเกี่ยวข้องกับศีลข้อ 4 อย่างมีนัยสำคัญอย่างในงานชิ้นนี้

กรอบแนวคิดการวิจัย

บทความวิจัยนี้มีกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย 3 ประการ คือ 1) แนวคิดเรื่องเบญจศีลข้อ 4 มุสาวาทา เวมณี 2) แนวคิดเรื่องการกดไลค์กดแชร์ข้อมูลเท็จและบิดเบือนในสังคมไทย เพื่อ “สังเคราะห์” กับวิธีมุสาวาทในเบญจศีลข้อ 4 และ 3) วิเคราะห์ประเด็นการสร้าง/การนำเข้าสู่ระบบการกดแชร์/ส่งต่อ และการกดไลค์/ถูกใจ อันเป็น “ผลกระทบ” ตามหลักเบญจศีลข้อ 4 มุสาวาท แสดงแนวคิดได้ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) มี 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล ในขั้นนี้มีการศึกษาและรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2539) และพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย (2536) พร้อมด้วยข้อมูลทุติยภูมิจากตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในประเด็นเกี่ยวกับหลักมุสาวาท พฤติกรรมการเผยแพร่ข้อมูลเท็จกับการกระทำมุสาวาท และ การกดไลค์และแชร์ข้อมูลเท็จ ภายใต้กรอบของศีลข้อ 4 มุสาวาทา เวมณี

2. ขั้นวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ในขั้นนี้มีการดำเนินการศึกษาข้อมูลใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ หลักเบญจศีลข้อ 4 มุสาวาทในพระพุทธศาสนาเถรวาท สังเคราะห์ข้อมูลข่าวสารอันเป็นเท็จและบิดเบือนในสื่อสังคมออนไลน์กับการทำผิดศีลข้อมุสาวาท และวิเคราะห์ประเด็นการกดไลค์และกดแชร์ข้อมูลเท็จและบิดเบือนตามนัยแห่งศีลข้อ 4 มุสาวาท

3. ขั้นสรุป ในขั้นนี้มีการสรุปและอภิปรายผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาตามวัตถุประสงค์

จริยธรรมการวิจัยในคน งานวิจัยนี้ได้รับการรับรองจาก คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน สาขาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล รหัสโครงการ

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 จากการศึกษาหลักเบญจศีลข้อ 4 มุสาวาทา เวมณี ตามหลักพุทธศาสนา เถรวาทพบว่า หลักการนี้ใน *สิกขาปทวิภังค์ อภิธรรมภาชนีย์* เรียกว่า “มุสาวาทาเวมณีสิกขาบท” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ขณะที่ *พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ในสังคิตสูตตร* ให้ความหมายว่า “เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ส่วน *ปรมัตถทีปนี อรรถกถาอิตติวุตตะกะ* อธิบายว่า “มุสาวาท” มาจากคำว่า “มุสา” (ไม่จริง) และ “วาตะ” (คำกล่าว) หมายถึงการจงใจสื่อสารสิ่งไม่จริง ไม่ว่าจะโดยกาย (กายประโยค) หรือวาจา (วจีประโยค) โดยมีเจตนาให้ผู้อื่นเข้าใจผิด (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536) จะเห็นว่า พระไตรปิฎกจะเน้นมุสาทางวาจา แต่อรรถกถาครอบคลุมถึงมุสาทางกายด้วย ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2538) ทรงยืนยันว่า “แม้ไม่พูดด้วยปาก แต่ทำด้วยกายเพื่อให้เข้าใจผิด ก็นับเป็นมุสาวาท”

ส่วนด้านขอบเขตและประเภทของมุสาวาทนั้น *พระสูตรตันตปิฎก อังคุตรนิกาย จตุกกนิบาต* แสดงมุสาวาท 2 ประการ คือ 1) ทำเอง และ 2) ชักชวนผู้อื่นให้ทำ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ส่วน *สมังคสวิลาสินี ทีฆนิกาย สิลขันธวรรคอรรถกถา* แสดงไว้ 5 วิธี ได้แก่ 1) พูดเอง 2) สั่งให้คนอื่นพูด 3) ทำเอง 4) สั่งให้คนอื่นทำ และ 5) สิ่งที่เกิดด้วยกายและวาจา เช่น ทำท่าทางบอกรับ หรือเขียนหนังสือ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536) จึงได้มุสาวาทเพิ่มอีก 2 ประเภท คือ ชักชวนคนอื่นให้พูดเท็จ และชักชวนคนอื่นให้กระทำเท็จ รวมเป็นมุสาวาท 7 ประเภท ส่วน *สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส* (2538) ทรงจำแนกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ **กลุ่มที่ 1 มุสาโดยตรง** ได้แก่ 1.1) ปดหรือเท็จ โทหกอย่างชัดเจน 1.2) ทนสาบาน ขอมสาบานให้คนอื่นเชื่อ 1.3) ทำเล่ห์กระเท่ห์ อ้างความศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่จริง 1.4) มารยา แสดงอาการให้คนอื่นเห็นผิด 1.5) ทำเลศ โทหกด้วยการเล่นสำนวน 1.6) เสริมความ พูดมากกว่าความจริง และ 1.7) อำคความ พูดปกปิดบางส่วน **กลุ่มที่ 2 มุสาโดยอ้อม** คือ โทหกเพื่อให้เจ็บใจหรือเสียใจ เรียกว่า “อนุโลมมุสา” ได้แก่ 2.1) เสียดแทง อ้างสิ่งไม่จริงให้เจ็บใจ 2.2) ประชด พูดยกให้สูงกว่าพื้นเพเดิม 2.3) คำ พูดให้เร็วกว่าพื้นเพเดิม 2.4) สับปลับ พูดปิดด้วยคะนองวาจา และ **ประการที่ 3 ปฏิสวะ** คือ เดิมรับคำ แต่ภายหลังไม่ทำตาม ได้แก่ 3.1) ผิดสัญญา 3.2) เสียสัตย์ และ 3.3) คินคำ จะเห็นว่าดูเผิน ๆ พฤติกรรมมุสาวาททั้ง 7 วิธี (ไตรปิฎก+อรรถกถา) ดูเหมือนจะแตกต่างจากมุสา 3 กลุ่มนี้ แต่เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดจะพบว่า เป็นพฤติกรรมเดียวกัน เพราะทั้ง 3 กลุ่มสามารถแบ่งออกเป็น 7 พฤติกรรมได้ เช่น “1.1 การปด” มี 7 วิธี เช่น 1.1.1) ตนเองพูดปด 1.1.2) สั่งให้พูดปด 1.1.3) ชักชวนให้พูดปด 1.1.4) ตนเองแสดงปดด้วยกาย 1.1.5) สั่งให้แสดงปดด้วยกาย 1.1.6) ชักชวนแสดงปดด้วยกาย และ 1.1.7) การปดที่เกิดด้วยกายและวาจา เท่ากับว่า มุสาโดยตรงมี 7 ประการ แต่ละข้อมี 7 ประเภท รวมเป็น 49 พฤติกรรมมุสา ส่วนอนุโลมมุสามี 4 ประการ แต่ละข้อมี 7 ประเภท รวมเป็น 28 พฤติกรรมอนุโลมมุสา และปฏิสวะมี 3 ประการ แต่ละข้อมี 7 ประเภท รวมเป็น 21 พฤติกรรมปฏิสวะ และรวมพฤติกรรมทั้งหมด 98 พฤติกรรมมุสาวาท และด้านองค์ประกอบของการกระทำมุสาวาทนั้น *ปรมัตถทีปนี อรรถกถาอิตติวุตตะกะ* ระบุไว้ 2 แบบ คือ **แบบแรก** มีองค์ 4 ได้แก่

1) เรื่องไม่จริง (อตถ วตถุ) 2) มีจิตคิดจะพูดให้ผิด (วิสัวาทนจิตตัม) 3) มีความพยายามอันเกิดแต่จิตนั้น (ตชฺช วายาโม) และ 4) การให้ผู้อื่นเข้าใจเนื้อความนั้น (ปรสฺส ตทตฺตวิชานนํ) และ **แบบที่สอง** มีองค์ 3 ได้แก่ 1) พูดไม่จริง (อภุตวจนํ) 2) มีจิตคิดจะพูดให้ผิด (วิสัวาทนจิตตัม) 3) การให้ผู้อื่นเข้าใจเนื้อความนั้น (ปรสฺส ตทตฺตวิชานนํ) (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536) จะเห็นว่า องค์ประกอบนี้เป็นเกณฑ์สำคัญในการตัดสินความผิด แม้คัมภีร์จะเสนองค์ประกอบต่างกัน แต่หากพิจารณาอย่างละเอียดจะพบว่า เกณฑ์ทั้งสองแบบมีสาระร่วมกัน กล่าวคือ “องค์ 3” ในข้อ 1 ครอบคลุมข้อ 1 และ 3 ใน “องค์ 4” ดังนั้น ทั้ง 2 เกณฑ์จึงไม่ขัดแย้งกัน การกระทำที่มีองค์ประกอบครบ ย่อมเป็นมุสาวาท ละเมิดศีลข้อ 4 หากไม่ครบองค์ประกอบย่อมไม่ผิดศีล

วัตถุประสงค์ที่ 2 จากการสังเคราะห์การทำข้อมูลเท็จหรือบิดเบือนในสื่อสังคมออนไลน์ปัจจุบัน กับ การกระทำมุสาวาทในเบญจศีลข้อ 4 พบว่า ความหมายของคำว่า “เฟคนิวส์” (Fake news) มักแปลว่า ข่าวปลอม หรือข่าวลวง แต่ ยูเนสโก (UNESCO) ไม่เห็นด้วยเนื่องจากมีนัยทางการเมือง จึงเสนอให้ใช้ “ข้อมูลเท็จ” (misinformation) และ “ข้อมูลบิดเบือน” (disinformation) ซึ่งชัดเจนกว่า ได้แก่ (1) ข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง (2) การบิดเบือนข้อเท็จจริง และ (3) ข้อมูลจริงที่ถูกนำมาใช้ในทางลบเช่น ปลุกปั่นหรือทำลายความน่าเชื่อถือ (เซอร์ลิน ไอร์ตัน และ จูลี โพเซตต, 2563) จะเห็นว่าข้อมูลที่สอดคล้องกับศีลข้อมุสาวาท คือ ข้อ 1 และ 2 เรียกว่า “ข้อมูลเท็จและบิดเบือน” โดยที่ข้อมูลเหล่านี้ เซอร์ลิน ไอร์ตัน และ จูลี โพเซตต (2563) ได้ประมวลวิธีการนำเสนอเนื้อหา 3 รูปแบบ และ 7 วิธีการ ดังนี้ **รูปแบบที่ 1 ข้อมูลเท็จ** มี 3 วิธี ได้แก่ 1) การเชื่อมโยงที่เป็นเท็จ เช่น ภาพหรือคำอธิบายภาพไม่ตรงกับเนื้อหา 2) เนื้อหาที่ชักนำให้เข้าใจผิด ส่วน**รูปแบบที่ 2 ข้อมูลบิดเบือน**มี 6 วิธี ได้แก่ 3) บริบทที่เป็นเท็จ เช่น เนื้อหาถูกนำไปใช้ในอีกบริบทหนึ่งที่แตกต่างกัน 4) เนื้อหาที่เป็นการแอบอ้าง เช่น แอบอ้างเนื้อหา เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ 5) เนื้อหาที่ถูกดัดแปลงเพื่อหลอกลวง 6) เนื้อหาที่สร้างหรือแต่งขึ้นมาเอง และ **รูปแบบที่ 3 มีทั้งเท็จและบิดเบือน**มี 1 วิธี คือ 7) เรื่องเสียดสีและล้อเลียน คือ เนื้อหากระทบกระเทียบ หรือล้อเลียนให้เจ็บใจหรือโกรธ ดังนั้นวิธีการนำเสนอทั้ง 3 รูปแบบและ 7 วิธีการข้างต้น สามารถสังเคราะห์กับการทำมุสาวาทในเบญจศีลข้อ 4 โดยเข้าข่ายเป็น “มุสาโดยตรง” ข้อ 1.1 “ปดหรือเท็จ” เพราะมีเนื้อหาคลาดเคลื่อนจากความจริง ส่วนเนื้อหาที่ชักนำให้เข้าใจผิด นอกจากเป็น “มุสาโดยตรงทั้งหมด” แล้ว ยังเข้าข่าย “อนุโลมมุสาทั้งหมด” อีกด้วย เพียงแต่ไม่เข้าข่าย “ปฏิสวะ” ส่วนเนื้อหาที่เป็นการแอบอ้าง นอกจากเป็น “มุสาโดยตรง” ข้อ 1.1 แล้ว ยังเข้าข่ายข้อ 1.3 “ทำเลห์กระเทห์” และอนุโลมมุสาข้อ 2.1 “เสียดแทง” อีกด้วย สำหรับเนื้อหาที่ถูกดัดแปลงและแต่งขึ้นมาเอง นอกจากเป็น “มุสาโดยตรง” ข้อ 1.1 แล้ว ยังเข้าข่ายข้อ 1.6 “เสริมความ” เพราะเป็นการเสริมเพิ่มเติมเนื้อหาให้เกินจริง สำหรับการเสียดสีหรือล้อเลียนนั้น นอกจากเป็น “มุสาโดยตรง” ข้อ 1.1 แล้ว ยังเข้าข่าย “อนุโลมมุสา” ข้อ 2.1 “เสียดแทง” 2.2 “ประชด” 2.3 “ด่า” และ 2.4 “ลับปลับ” เพราะล้วนมีเจตนาให้ผู้อื่นเข้าใจผิดเพื่อให้เสียใจและเจ็บใจทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม ปฏิสวะทั้ง 3 ได้แก่ 3.1

“ผิดสัญญา” 3.2 “เสียสัตย์” และ 3.3 “คืนคำ” ไม่สามารถสังเคราะห์เข้ากันได้ ดังผลการสังเคราะห์ต่อไป

ตารางที่ 1 แสดงผลการสังเคราะห์รูปแบบข้อมูลข่าวสารที่เป็นเท็จหรือบิดเบือนกับพฤติกรรมมุสาวาทตามหลักเบญจศีลข้อ 4

พฤติกรรม มุสาวาท	ข้อมูลข่าวสาร 3 รูปแบบ 7 วิธีการ						
	เท็จ			บิดเบือน			เท็จ-บิดเบือน
	เชื่อมโยงที่ เป็นเท็จ	เนื้อหาชักนำให้ เข้าใจผิด	บริบทที่ เป็นเท็จ	เนื้อหาที่เป็น การแอบอ้าง	เนื้อหาที่ถูก ดัดแปลง	เนื้อหาแต่ง ขึ้นมาเอง	เสียศีลและ ล้อเลียน
1. มุสาโดยตรง							
1.1 ปดหรือเท็จ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
1.2 ทนสาบาน	-	✓	-	-	-	-	-
1.3 ทำเล่ห์กระเท่ห์	-	✓	-	✓	-	-	-
1.4 มารยา	-	✓	-	-	-	-	-
1.5 ทำเลศ	-	✓	-	-	-	-	-
1.6 เสริมความ	-	✓	-	-	✓	✓	-
1.7 อำนาจ	-	✓	-	-	-	-	-
2. อนุโลมมุสา							
2.1 เสียดแทง	-	✓	-	✓	-	-	✓
2.2 ประชด	-	✓	-	-	-	-	✓
2.3 ด่า	-	✓	-	-	-	-	✓
2.4 ลับปลับ	-	✓	-	-	-	-	✓
3. ปฏิสวะ							
3.1 ผิดสัญญา	-	-	-	-	-	-	-
3.2 เสียสัตย์	-	-	-	-	-	-	-
3.3 คืนคำ	-	-	-	-	-	-	-

วัตถุประสงค์ที่ 3 จากการวิเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับการกดไลค์ และกดแชร์ ข้อมูลเท็จและบิดเบือนในเบญจศีลข้อ 4 ตามหลักพุทธศาสนาเถรวาทพบว่า มีประเด็นสำคัญอยู่ 3 ประการ ดังนี้

1) **การสร้าง/การนำเข้าข้อมูลเท็จและบิดเบือน** จัดเป็นการกระทำมุสาทางกาย (กายประโยค) (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536) โดยการสร้างหรือนำเข้าข้อมูลเท็จและบิดเบือน อีกทั้งไม่ว่าผู้กระทำและนำเข้าด้วยรูปแบบและวิธีการใดก็ตาม (3 รูปแบบ 7 วิธีการ) ล้วนเข้าข่ายเป็นมุสาโดยตรงและอนุโลมมุสาได้ทั้งสิ้น ส่วนข้อมูลข่าวสารเท็จ ๆ เช่น ข้อความ ภาพ หรือคลิปวิดีโอ จัดเป็น “สิ่งที่ไม่จริงด้วยกายหรือวาจาอันเป็นเท็จ” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536) ที่ถูกส่งไปให้ผู้รับสารนั่นเอง ประเด็นที่ต้องพิจารณาคือ “การกระทำดังกล่าวเข้าองค์ประกอบของมุสาวาทหรือไม่” พบว่าเข้า

เงื่อนไขครบถ้วนทั้ง 4 ข้อ ได้แก่ 1) *เรื่องไม่จริง* คือ ข้อมูลที่สร้างหรือนำเข้าเป็นข้อมูลเท็จหรือบิดเบือนอย่างชัดเจน 2) *มีจิตคิดจะพูดให้ผิด* ได้แก่ มีเจตนา หรือในพระวินัยเรียกว่า ความจงใจ (สญฺจิจฺจ) คือ การรู้อยู่ หรือรู้ดีอยู่แล้ว จึงจงใจหรือตั้งใจลวงละเมิด (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ซึ่งต้องมีใน 3 กาลอย่างใดอย่างหนึ่งจึงถือว่ามีเจตนา ได้แก่ 1) รู้ว่าตนจะสร้างหรือนำเข้าข้อมูลเท็จ (บุพเพเจตนา) 2) รู้ว่าตนกำลังสร้างหรือนำเข้าข้อมูลเท็จ (มฺญฺจนเจตนา) และ 3) รู้ว่าตนได้สร้างหรือนำเข้าข้อมูลเท็จแล้ว (อปฺรเจตนา) (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536; สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2565ก) 3) *มีความพยายามอันเกิดแต่จิตนั้น* คือ การดำเนินการต่าง ๆ ในกระบวนการสร้างและนำเข้าข้อมูลเท็จฯ ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นร่างกาย แรงใจ แรงทรัพย์ และการอับโหลดข้อมูล เป็นต้น ที่จะทำให้ประสบผลสำเร็จ ถือว่ามีองค์ประกอบข้อนี้ และ 4) *การให้ผู้อื่นเข้าใจเนื้อความนั้น* นั่นคือ ผู้รับหรือผู้เห็นข้อมูลข่าวสารนั้นเข้าใจเนื้อหาที่แสดงออกไป ย่อมเข้าองค์ประกอบข้อนี้ โดย ปิ่น มุทุกันต์ (2536) ยกตัวอย่างเช่น คนต่างชาติฟังและพูดภาษาไทยไม่ได้ มีคนตั้งใจโกหก แต่เขาฟังไม่รู้ แบบนี้ย่อมไม่เข้าองค์ประกอบนี้ ดังนั้น การสร้างและนำเข้าข้อมูลเท็จ ฯ ย่อมเข้าองค์ประกอบแห่งมุสาวาทครบทั้ง 4 ประการอย่างสมบูรณ์ จึงจัดเป็นการละเมิดศีลข้อ 4 มุสาวาท

2) การแชร์/การส่งต่อข้อมูลเท็จและบิดเบือนให้คนอื่น หรือเป็นสาธารณะแก่คนทั่วไป

ประเด็นแรกที่ต้องพิจารณาคือ การกระทำดังกล่าวนี้เป็นการกระทำมุสาทางกายที่เรียกว่า “กายประโยค” โดยการใช้มือกดคลิกแชร์ หรือส่งต่อข้อมูลให้แก่บุคคลอื่น ส่วนข้อมูลต่าง ๆ ที่ถูกส่งไปถึงผู้รับถือเป็น “สิ่งที่เนื่องด้วยกายหรือวาจาอันเป็นเท็จ” ของผู้กระทำนั้น อีกทั้งไม่ว่าผู้กระทำด้วยรูปแบบและวิธีการใดก็ตาม (3 รูปแบบ 7 วิธีการ) ล้วนเข้าข่ายเป็นมุสาโดยตรงและอนุโลมมุสาทั้งหมด อีกทั้งเมื่อพิจารณาองค์ประกอบของมุสาวาททั้ง 4 พบว่า 1) *เรื่องไม่จริง* คือ ข้อมูลข่าวสารที่ถูกแชร์หรือส่งต่อนี้เป็นข้อมูลที่มีลักษณะเท็จและบิดเบือนจัดเป็น “มุสาโดยตรง” และ “อนุโลมมุสา” อย่างชัดเจน 2) *มีจิตคิดจะพูดให้ผิด* คือ ผู้แชร์หรือส่งต่อข้อมูลนั้นรู้อยู่แล้วว่าข้อมูลดังกล่าวเป็นเท็จและบิดเบือน แต่ก็ยินดีและตั้งใจในการแชร์ กำลังแชร์ หรือหลังจากแชร์ให้คนอื่น แสดงว่ามีเจตนากระทำมุสาอย่างชัดเจน 3) *มีความพยายามอันเกิดแต่จิตนั้น* คือ การใช้มือหรือจับเมาส์เคลื่อนนิ้วกดคลิกแชร์ข้อมูลส่งต่อให้คนอื่น จึงจัดเป็นความพยายามในองค์ประกอบนี้ และ 4) *การให้ผู้อื่นเข้าใจเนื้อความนั้น* คือ มีคนใดคนหนึ่งเข้าใจเข้าใจข้อมูลข่าวสารนั้น ก็ถือว่าเป็นมุสาสำเร็จแล้ว ดังนั้นการแชร์หรือส่งต่อข้อมูลเท็จและบิดเบือนนี้ จึงถือว่าเป็นการกระทำมุสาที่ครบองค์ประกอบทั้ง 4 ประการ ย่อมเป็นการละเมิดศีลข้อ 4 มุสาวาท

3) การกดไลค์/ถูกใจข้อมูลเท็จและบิดเบือน ในประเด็นนี้ Neil Patel (Patel, 2015)

ในบทความ “จิตวิทยาการกดถูกใจบนเฟซบุ๊ก” อธิบายว่า การกดไลค์เป็นการแสดงการยอมรับและการแสดงตนในพื้นที่สาธารณะ สอดคล้องกับ MARKETINGOOPS (2015) ที่ระบุว่า 44% ของผู้ใช้ Facebook กดไลค์วันละครั้ง และ 29% กดหลายครั้งต่อวัน โดยมีเหตุผลหลัก 3 ประการ ได้แก่ 1) การแสดงความเห็นชอบหรือสนับสนุน 2) การแสดงตัวตนในสังคมออนไลน์ และ 3) การแสดงความเอาใจ

ใส่ต่อผู้อื่น แสดงว่า การกดไลค์ต่อข้อมูลที่เป็นเท็จ ๆ จึงสะท้อนถึงการยอมรับและสนับสนุนข้อมูลนั้นอย่างเปิดเผย รวมถึงเป็นการแสดงปฏิสัมพันธ์กับผู้โพสต์และเผยแพร่ตัวตนของผู้กดไลค์ในพื้นที่สาธารณะ ประเด็นสำคัญที่ตามมาคือ การกระทำดังกล่าวจัดเป็น “มุสาวาท” หรือไม่ ประเด็นสำคัญคือ การกดไลค์ข้อมูลเท็จในโลกออนไลน์ แม้ไม่ใช้การส่งต่อโดยตรงเช่นการแชร์ แต่ระบบจะแสดงผลให้ผู้อื่นเห็นว่า เป็นความเห็นชอบหรือสนับสนุนข้อมูลดังกล่าวต่อสาธารณะ การกระทำเช่นนี้ แม้ไม่เข้าข่ายละเมิดศีลข้อ 4 โดยตรง หากปราศจากเจตนาหลอกลวงผู้อื่น แต่ถือว่าการล่วงละเมิดศีลธรรมบท คือ มุสาวาททางเจตนา ตามหลัก “เป็นผู้พอใจในการพูดเท็จ” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) กล่าวคือ ความพึงพอใจในข้อมูลเท็จที่ปรากฏผ่านการกดไลค์ หากบุคคลรู้อยู่แล้วว่าข้อมูลดังกล่าวเป็นเท็จ แต่ยังคงกดไลค์ด้วยความพอใจ และประสงค์ให้ผู้อื่นหลงเชื่อ ก็ย่อมเข้าข่ายมุสาวาทโดยเจตนา เพราะเป็นการมีส่วนเผยแพร่ข้อมูลเท็จต่อผู้อื่น ดังนั้น การกดไลค์ในกรณีเช่นนี้จัดเป็นมุสาวาททางกาย (กายประโยค) และข้อมูลที่ถูกระบุจึงนับเป็น “สิ่งที่เกิดด้วยกายหรือวาจาอันเป็นเท็จ” อย่างมีนัยสำคัญ หากพิจารณาตามองค์ประกอบของการกระทำมุสาวาทจะพบว่าครบองค์ประกอบทั้ง 4 ประการ ดังนี้ 1) *เรื่องไม่จริง* ในกรณีนี้เป็นที่ชัดเจนว่าข้อมูลข่าวสารดังกล่าวเป็นเท็จและบิดเบือน 2) *มีจิตคิดจะพูดให้ผิด* จะเห็นว่าผู้กดไลค์รู้ข้อมูลข่าวสารดังกล่าวเป็นเท็จ ทั้งมีความพอใจในข้อความนั้น จึงกดไลค์เพื่อมุ่งหวังหลอกลวงคนอื่นด้วย จึงถือว่ามีเจตนาปรากฏชัดเจน 3) *มีความพยายามอันเกิดแต่จิตนั้น* ในที่นี้ได้แก่ การใช้มือหรือเมาส์คลิกกดไลค์ข้อความนั้น เพื่อให้ระบบแสดงผลการกระทำไปสู่คนอื่น และ 4) *การที่ผู้อื่นได้รับและเข้าใจเนื้อความนั้น* โดยไม่สำคัญว่าจะเชื่อหรือไม่ ย่อมเข้าองค์ประกอบข้อนี้ เช่นนี้การความตั้งใจการกดไลค์ข้อมูลเท็จ เพื่อหวังหลอกลวงคนอื่นย่อมครบองค์ประกอบแห่งมุสาทั้ง 4 ประการ จึงจัดเป็นการละเมิดศีลข้อนี้อย่างสมบูรณ์

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า พุทธศาสนาอธิบาย “มุสาวาทา เวมณี” สองระดับคือ (1) ความหมายตามตัวอักษรในพระไตรปิฎกว่า “งตเว้นจากการพูดเท็จ” โดยเน้นการแสดงเท็จทางวาจา (วจีประโยค) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และ (2) ความหมายตามเจตนารมณ์เชิงจริยธรรมในอรรถกถา เช่น ปรมัตถทีปนี ที่ขยายให้ครอบคลุมเจตนาทั้งทางวาจาและกาย (กายประโยค) (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536) นักวิชาการส่วนใหญ่มักนิยามโดยรวมทั้ง 2 ระดับ ได้แก่ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2538), ปิ่น มุทุกันต์ (2536) และ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2562) ขณะที่ พระพรหมวชิโรดม (สุทนต์ ป.ธ.9) (2567) ให้ความหมายครอบคลุมทั้งกายและวาจาตั้งแต่ต้น แม้สอดคล้องเจตนารมณ์เชิงจริยธรรม แต่หากไร้คำอธิบาย อาจเกินกรอบบาลี ดังนั้น การเข้าใจมุสาวาทอย่างถูกต้องจึงควรพิจารณาทั้งตัวบทและเจตนารมณ์ควบคู่กันด้วย ส่วนในด้านขอบเขตและประเภทของมุสาวาทนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงระบุว่า “เมื่อเพ่งความจริงเป็นใหญ่ มุสา 1 อนุโลมมุสา 1 ปฏิสวะ 1 ห้ามด้วยสิกขาบทนี้”

(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2538) แม่ พระญาณวโรดม (สนธิ์ กิจจาโร ป.ธ.5) (2543) ก็มีความเห็นสอดคล้องกัน ส่วนนักปราชญ์ในสังคมไทย เช่น ปิ่น มุกข์นันท (2536) และ พระพรหมวชิโรดม (สุทัต ป.ธ.9) (2567) มองแตกต่างกันออกไปว่า พฤติกรรมมุสาโดยตรงเท่านั้นจึงจะทำให้ศีลขาด ส่วนอนุโลมมุสาและปฏิสวะเพียงทำให้ศีลต่างพร้อยเท่านั้น จะเห็นว่าแม่แนวคิดนี้ไม่มีปรากฏในอรรถกถาเกี่ยวกับศีล 5 แต่กลับมีปรากฏใน *มโนรณุปุรณิ อังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาตอรรถกถา* ที่กล่าวถึงศีลของพระภิกษุที่เรียกว่าอาบัติ 7 ของเท่านั้น (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536) ประเด็นนี้จึงไม่ค่อยพูดถึงในสังคมไทย และประเด็นสุดท้าย ในด้านองค์ประกอบมุสาวาทนั้น อรรถกถาแสดงไว้ทั้งแบบองค์ 3 และองค์ 4 ส่วนในสังคมไทยนักปราชญ์ที่ใช้องค์ 4 เช่น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) (2562) ปิ่น มุกข์นันท (2536) และ วติน อินทสระ (2549) และมีเพียง พระญาณวโรดม (สนธิ์ กิจจาโร ป.ธ.5) (2543) เท่านั้นที่เห็นด้วยกับองค์ 3 ในขณะที่ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2538) ไม่ได้ทรงกล่าวถึงองค์ประกอบตามอรรถกถา แต่ให้กำหนดด้วยลักษณะ 3 ประการ ได้แก่ 1) เรื่องที่กล่าวไม่เป็นจริง 2) ผู้กล่าวมีเจตนาหรือจงใจ และ 3) กล่าวให้คลาดเคลื่อนจากความจริงเพื่อให้เข้าใจผิด ในแง่นี้จะเห็นว่าขาดองค์ประกอบข้อสุดท้ายจากองค์ 3 และองค์ 4 คือ “การให้ผู้อื่นเข้าใจเนื้อความนั้น” หากถือตามมติตามอรรถกถาย่อมเป็นการกระทำที่ยังไม่สมบูรณ์ ศีลย่อมไม่ขาดและไม่ผิดศีล

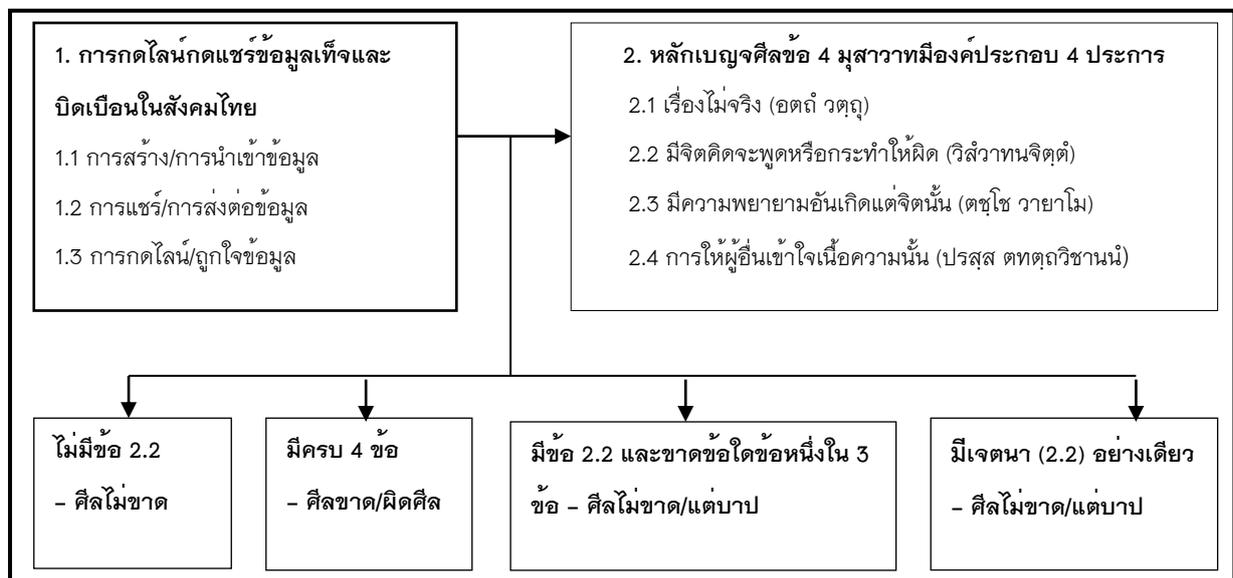
ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ข้อมูลข่าวสารเท็จหรือบิดเบือนจำนวน 3 รูปแบบ 7 วิธีการ ที่ถูกนำไปใช้ในสื่อสังคมออนไลน์ปัจจุบัน สามารถสังเคราะห์เข้าได้กับพฤติกรรมมุสาวาทในเบญจศีลข้อ 4 ในสังคมอินเดียโบราณตามหลักพุทธศาสนาเถรวาทได้ โดยข้อมูลข่าวสารเท็จ ๗ ทั้ง 7 วิธีสามารถสังเคราะห์เข้าเป็น “มุสาโดยตรง” ในวิธีการ “ปดหรือเท็จ” เพราะเป็นข้อมูลที่ถูกทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนหรือผิดไปจากความเป็นจริงอย่างชัดเจน สอดคล้องกับ พระครูศรีปริชากร (เลื่อน บุญยงค์) (2562) ที่ระบุว่า ข้อมูลข่าวสารในสังคมออนไลน์มีลักษณะเป็นวจีทุจริต (ทำชั่วทางวาจา) และเป็นข้อมูลเท็จ(มุสาวาท) เพียงแต่พฤติกรรมเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารเท็จ ๗ นี้จำกัดเฉพาะรูปแบบในสังคมออนไลน์ 7 วิธีเท่านั้น แต่ “มุสา” กว้างกว่านั้น โดยเฉพาะ “ปฏิสวะ” ในสังคมออนไลน์ที่ไม่อยู่ใน 7 วิธีดังกล่าว เช่น การประกาศผ่านโซเชียลมีเดียว่า “หากยอดไลค์ถึง 100,000 จะบริจาคเงิน 1 ล้านบาท” แต่เมื่อยอดไลค์ถึงแล้วกลับเงียบหายหรือไม่ทำตามที่พูดไว้ การกระทำเช่นนี้เข้าข่าย “การเสียดสี” เป็นต้น

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า การกระทำในโลกออนไลน์ที่ดูเหมือนเป็นเพียงเรื่องนามธรรมนั้น แท้จริงแล้วมีสถานะเป็นการกระทำทางกาย (**กายประโยค**) อย่างสมบูรณ์ การขยับนิ้วเพื่อพิมพ์ข้อความเท็จ การคลิกเมาส์เพื่อสร้างข่าวปลอม หรือแม้แต่การกด “ไลค์” และ “แชร์” เพื่อแสดงตัวต่อคนอื่น ล้วนเป็นการกระทำทางกายที่เกิดจากเจตนาทั้งสิ้น โดยที่ข้อมูลข่าวสารนั้นจัดเป็น “สิ่งที่เกิดด้วยกายหรือวาจาอันเป็นเท็จ” มีองค์ประกอบครบอย่างสมบูรณ์ แต่หากขาดเจตนา เช่น เข้าใจว่าเป็นข้อมูลจริงจึงนำเข้าสู่ระบบ แชร์หรือส่งต่อ และกดไลค์หรือกดถูกใจเช่นนี้

ยอมไม่จัดเป็นมุสา หากมีเจตนากระทำและไม่ครบองค์ประกอบอื่น เช่น ขาดข้อ 4 คนต่างชาติ ไม่รู้ภาษาไทย เป็นต้น เช่นนี้แม้จะถือว่าไม่ผิดศีล แต่ “ศีลก็ต่างพร้อย” เพราะมีเจตนากระทำมุสาวาทตามหลักอภิปุทธกรรมบถเรียกว่า “เป็นผู้พอใจการพูดเท็จ” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) สอดคล้องกับ สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน) (2540) ที่ทรงยกตัวอย่างศีลข้อปาณาติบาตว่า ถ้ากระทำครบองค์ประกอบเรียกว่า “ศีลขาด” แต่ถ้ามีเจตนา ขาดองค์ประกอบข้อใดข้อหนึ่ง เรียกว่า “ศีลต่างพร้อย” ส่วนพระญาณวโรดม (สนธิ์ กิจจาโร ป.ธ.5) (2543) ระบุว่า “มุสาวาทมีองค์ประกอบครบ 4 ประการจึงชื่อว่าขาดจากศีล ถ้าไม่ครบ ศีลไม่ขาด เป็นแต่เพียงต่างพร้อยเท่านั้น”

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

ผลการศึกษาเรื่อง “การกดไลค์และกดแชร์ข้อมูลเท็จหรือบิดเบือน: ข้อพิจารณาตามหลักเบญจศีลข้อมุสาวาท” ซึ่งมีองค์ความรู้ใหม่พบว่า การสร้าง/การนำเข้า การแชร์/การส่งต่อ และการกดไลค์/ถูกใจข้อมูลเท็จและบิดเบือน ซึ่งตามหลักเบญจศีลข้อ 4 จัดเป็น “มุสาโดยตรง” ในส่วนของการกระทำทางกาย เรียกว่า “กายประโยค” และตัวข้อมูลข่าวสารเท็จ ๆ จัดเป็น “สิ่งที่เนื่องด้วยกายหรือวาจา” หากเป็นการกระทำที่มีองค์ประกอบครบสมบูรณ์ ย่อมเชื่อว่าเป็นการละเมิดศีลข้อมุสาวาท ส่วนผู้ที่มีเจตนา แต่ขาดองค์ประกอบข้อใดข้อหนึ่ง รวมถึงผู้เจตนาอย่างเดียวไม่ได้ลงมือทำ ศีลยอมไม่ขาด แต่ศีลต่างพร้อยเท่านั้น สามารถแสดงเป็นภาพดังนี้

ภาพที่ 2 แสดงองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

สรุป

เบญจศิลป์ข้อที่ 4 มุสาวาทา เวมณี หมายถึง การเว้นจากการสื่อสารอันเป็นเท็จโดยเจตนา ครอบคลุมทั้งวจีประโยคและกายประโยค ไม่ว่าจะกระทำด้วยตนเอง ใช้ให้ผู้อื่นกระทำ หรือสื่อสารผ่านสัญลักษณ์ใด ๆ การทำมุสาวาจาจำแนกได้ 3 ประเภท ได้แก่ 1) มุสาโดยตรง (เช่น การปดหรือกล่าวเท็จ) 2) อนุโลมมุสา (เช่น การประชด เสียดสี) และ 3) ปฏิสวะ (เช่น การผิดสัญญาหรือคินคำ) การละเมิดศิลป์ข้อนี้โดยสมบูรณ์จะต้องประกอบด้วยองค์ 4 ประการ ได้แก่ (1) เนื้อหานั้นเป็นเท็จ (2) ผู้พูดมีเจตนาจะบิดเบือน (3) มีความพยายามในการสื่อสาร และ (4) ผู้รับสารเข้าใจเนื้อหานั้น หากองค์ประกอบใดขาดไป ไม่ถือว่าเป็นผิดศิลป์ ส่วนมูลข่าวสารเท็จและบิดเบือนในสื่อสังคมออนไลน์สามารถสังเคราะห์เข้ากับการกระทำมุสาวาทาในเบญจศิลป์ข้อ 4 โดยที่วิธีการนำเสนอเนื้อหาข้อมูลข่าวสารเท็จ ๆ ทั้ง 7 วิธีมีการเชื่อมโยงที่เป็นเท็จ เนื้อหาที่จูงใจให้เกิดความเข้าใจผิด และบริบทที่เป็นเท็จ เป็นต้น เหล่านี้ จัดเป็นการกระทำ “มุสาโดยตรง” ประเภท “ปดหรือเท็จ” ในขณะที่เนื้อหาที่จูงใจให้เกิดความเข้าใจผิด มีลักษณะที่เป็นได้ทั้ง “มุสาโดยตรง” และ “อนุโลมมุสา” และกรณีของการกดโลโก้หรือแชร์ข้อมูลเท็จ ถือเป็น “มุสาวาทาทงกาย” หรือ “กายประโยค” ซึ่งหากการกระทำนั้นมีองค์ประกอบครบทั้ง 4 ประการ ถือว่าละเมิดศิลป์โดยสมบูรณ์ แต่หากขาดเจตนา แม้องค์ประกอบอื่นครบ ศิลย่อมไม่ขาด อย่างไรก็ตาม หากมีเจตนา แม้ขาดองค์ประกอบบางประการ แม้ไม่ถึงขั้นผิดศิลป์ ก็ยังจัดเป็นอกุศลกรรมหรือเป็นบาปได้

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า มุสาวาทาในพระไตรปิฎกและอรรถกถามีความลึกซึ้งทั้งในด้านนิยาม ขอบเขต และองค์ประกอบ จึงควรส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมหรือกรณีศึกษา ในสถานศึกษาทั่วไปและทางพระพุทธศาสนา เพื่อเสริมความเข้าใจที่ถูกต้อง และในเชิงนโยบาย ควรบรรจุเนื้อหานี้ในหลักสูตรศีลธรรมระดับชาติเพื่อเสริมจริยธรรมและลดพฤติกรรมเบี่ยงเบนในสังคม

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ข้อมูลเท็จและบิดเบือนในสื่อออนไลน์สอดคล้องกับมุสาวาทาในพุทธศาสนาเถรวาท จึงควรบูรณาการการเรียนรู้เท่าทันสื่อกับการศึกษาศิลป์ข้อ 4 ผ่านกิจกรรมอบรมหรือเวิร์คชอป เพื่อส่งเสริมจริยธรรมด้านสื่อสารออนไลน์ และเชิงนโยบายควรบูรณาการศีลธรรมจากคัมภีร์เข้าสู่หลักสูตรการเรียนรู้เท่าทันสื่อระดับชาติ เพื่อป้องกันมุสาวาทาในสังคมดิจิทัล

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า การกดโลโก้ แชร์ หรือส่งต่อข้อมูลเท็จเข้าข่ายละเมิดศิลป์ข้อ 4 อย่างชัดเจน จึงควรส่งเสริมความรู้ด้านศีลธรรมดิจิทัล โดยเฉพาะศิลป์ข้อ 4 ผ่านการอบรมหรือรณรงค์ในกลุ่มผู้ใช้สื่อออนไลน์ และในเชิงนโยบาย ควรบูรณาการหลักพุทธศีลธรรมในหลักสูตรการศึกษาและการกำกับดูแลสื่อ เพื่อยกระดับคุณธรรมและวินัยการสื่อสารในยุคดิจิทัล

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยได้ข้อค้นพบที่น่าสนใจต่อไปนี้ 1) ศึกษาพฤติกรรมผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ในเชิงสถิติ เพื่อเสริมมุมมองเชิงพุทธปรัชญาให้ครอบคลุมยิ่งขึ้น 2) เปรียบเทียบหลักมูสาวาทกับแนวคิดจริยธรรมการสื่อสารของศาสนาอื่นหรือกฎหมายสากล และ 3) วิเคราะห์ผลกระทบของการมูสาวาททางดิจิทัลต่อจิตใจ คุณภาพชีวิต และโครงสร้างสังคม เพื่อเข้าใจผลลัพธ์ในเชิงลึกทั้งระดับบุคคลและส่วนรวม

เอกสารอ้างอิง

เฉลิมชัย กักเกียรติกุล และ ธัญญนันทนัฐ ด่านโพนบูลย์. (2561). *ข่าวลวง: ปัญหาและความท้าทาย*.

วารสารวิชาการ กสทช ประจำปี 2561, 2(2), 173–192.

เชอริลิน ไอร์ตัน และ จูลี โพเซ็ตต (บรรณาธิการ). (2563). *การเสนอข่าว ข่าวลวง และข้อมูลบิดเบือน*.

แปลโดย กรมประชาสัมพันธ์. กรุงเทพฯ: สหประชาชาติ.

ปิ่น มุทุกันต์. (2536). *พุทธศาสตร์ ภาค 1*. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา.

พระครูศรีปรีชากร (เลื่อน บุญยงค์). (2562). แนวทางการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อสันติสุขในสังคมไทย.

วารสารมหาจุฬานาครธรรม, 6(6), 2802–2820. สืบค้นจาก <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND/article/view/177014>

พระญาณวิโรดม (สนธิ์ กิจจาโร ป.ธ.5). (2543). *ประมวลปัญหาและเฉลย เบญจศีล เบญจธรรม และ อุโบสถศีล*. (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.

พระพรหมวชิโรดม (สุทัต ป.ธ.9). (2567). *เบญจศีลเบญจธรรม: อุดมชีวิตของมนุษย์*. กรุงเทพฯ: วัดโมลีโลกยาราม.

พระมหาสาทร บุญชุษะ, พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี, พระมหาประกาศิต ลูติปลิทธิกร, พระมหาศุภวัฒน์ บุญทอง, พุทธชาติ แผนสมบุญ และ กฤติยา ถ้ำทอง. (2564). พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาข่าวปลอมในสังคมไทย. *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์*, 6(2), 182–195. สืบค้นจาก <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jmbr/article/view/250988>

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาราชวิทยาลัย. (2536). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล 91 เล่ม ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2552). *พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากล อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. (พิมพ์ครั้งที่ 3 แก้ไขเพิ่มเติม). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

วคิน อินทสระ. (2549). *พุทธจริยศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ธรรมดา.

- ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม ประเทศไทย. (12 ตุลาคม 2565). *สร้างหรือแชร์ข่าวปลอมมีความผิดตามกฎหมาย*. สืบค้นจาก <https://www.antifakenewscenter.com/คลังความรู้/สร้างหรือแชร์ข่าวปลอม-มีความผิดตามกฎหมาย/>
- สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน). (2540). *ลักษณะพุทธศาสนา*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2562). *พุทธธรรมฉบับปรับขยาย*. (พิมพ์ครั้งที่ 53). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2564). *ธรรมนุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม*. (พิมพ์ครั้งที่ 236). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2565ก). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 37). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2565ข). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 45). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2538). *เบญจศีลและเบญจธรรม (หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี)*. (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย.
- สิริปกรณ์ ใจแก้ว. (2566). “ข่าวปลอม” ภัยร้ายใกล้ตัวของผู้ใช้โซเชียลมีเดีย. *วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี*, 5(1), 82–104. สืบค้นจาก <https://so10.tci-thaijo.org/index.php/msdru/article/view/573>
- สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล. (ม.ป.ป.). *การเสพข่าวในโลกยุคดิจิทัล*. สืบค้นจาก <https://www.depa.or.th/th/article-view/News-consumption-in-the-digital-age>
- BBC NEWS ไทย. (19 กันยายน 2019). *คนเราโกหกกันเกือบตลอดเวลา การโกหกส่งผลดีต่อสังคมอย่างไร*. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/international-49730653>
- HandWiki. (2022). *Philosophy: Five precepts*. Encyclopedia of Knowledge. Retrieved from https://handwiki.org/wiki/Philosophy:Five_precepts
- Harvey, P. (2000). *An Introduction to Buddhist Ethics*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511800801>
- MARKETINGOOPS. (24 มิถุนายน 2015). *[Infographic] ทำไมถึงต้อง Like, Comment และ Share บน Facebook*. สืบค้นจาก <https://www.marketingoops.com/reports/infographic-reports/why-we-like-comment-and-share-on-facebook/>
- Patel, N. (12 August 2015). *The psychology of liking on Facebook*. MARTECH. Retrieved from https://martech.org/psychology-liking-facebook/?_trms=7b92a29ffa46ece1.1747407382147